

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díjak:		A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják.	A lap szellemi részét illető cikkek a szer- kesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénz- tári, — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatalnak küldendők.
Egészévre — — — — —	8 kor.	—	
Félévre — — — — —	4 "	—	
Negyedévre — — — — —	2 "	Kéziratokat nem adunk vissza,	

A gyulafehérvári Székesegyház.*)

Leíró rész.

(Vége.)

Mindkét mellékhajó nyugati végén siremlékek vannak elhelyezve, festett farácsozattal körítve. A déli oldalon vannak Hunyadi János a kormányzó, Hunyadi László és ifj. Hunyadi János, a kormányzó öcsese siremlékei.

Balról elsőnek áll *Hunyadi László* tumbája. Anyaga vörös márvány, kivéve belső oldallapját s a labánál levő oldalt, melyek közül az előbbi párkányos homokkő s eredetileg nem tartozott ide, hanem a 18. században történt összerakáskor került máshelyről mostani helyére, az utóbbi pedig szintén egy más emlékről származó fehér márványlap, rajta csinosan faragva a két angyal által tartott cimere-cartouche, mezején nyíllal átlótt medvecimere. A cimere F. et. A. K. betűk, azaz Franciscus et Antonius Kendi, kiket Izabella a gyulafehérvári fejedelmi lakban Bebekkel együtt megöletett. Ez tehát a Kendi-család nevezett tagjainak siremlékéhez tartozott. Korát körülbelül a XVI. századra tehetjük. A fedőlapon Hunyadi László életnagyságu alakja látható. Az ifju lovag teljes góthikus vértetbe öltözötten ábrázoltatik, fején azonban nem sisak, hanem valamelyes kalpag-féle van, mely alól sűrű, tömött hajfürtjei bugygyannak elő. Vállaira bőven redőzött palást van terítve. Lábai, a kor szokása szerint, egy összekuporodott oroszlánon nyugszanak. Mellette két cimerepaizs van. Egyiken, a Hunyadiakén, a gyűrűt tartó holló, az apai cimere, a másikon kinövő farkas, vagyis a Szapolyaiak cimere, mely hogy honnan kerül ide, nemsokára látni fogjuk. A cimereket egy-egy lebegő angyal tartja. Felirata, ugyilátszik, nem volt; az oroszlán hátára rá van ugyan vésva a név, de ez legjobb esetben is csak a XVI. század végén került oda, míg maga a sarkó kétségtelenül XV. századbeli mű.

Középen áll *Hunyadi János*, a kormányzó em-

*) Részlet Ujfalusi József apátkanonoknak az Alsófehérmegyei tört. rég. és természetud. egyeslet 1902. jun. 15-iki közgyűlésén tartott értekezéséből.

léke Ennek anyaga is márvány s lábtól való oldalát szintén egy hozzá nem illő fehér márványlap képezi az említett Kendi féle emlékből odakallódva, melyen hadi emblemák vannak a késő reneszánsz modorában szépen és korrekttül kifaragva. A kormányzó sirszobra nem valami elsőrangú művész munkája. Az alak aránytalan, a hatalmas felső testhez mértén igen rövid lábszárai vannak, a ruha redői merevek s igen primitív módon vannak ábrázolva. Meg is van csonkítva barbár módon, az orr s az áll letörve, jobb alsó karja, alsó lábszára s mindkét lábfeje hiányzik. Mégis érdekes adatokat nyújt Hunyadi arcképéhez s a XV. századi viselet történetéhez. Az arc magyaros, kiálló arccsontokkal és erősen domboru homlokkal, fölfelé kunkorított erős bajusz és kerekre nyírt, az egész alsó arcot körülvevő szakáll adnak neki férfias jelleget. Haja simán le van fésülve s kerekre van nyírva. Fején sajátságos alaku prémes sapkát visel, a melyen elől a homlokra lehajló leffentyű van, karimájához pedig toll van tűzve. Testét lehajtott galléru, prémbéllésű suba fűdi, a mely szét lévén terítve, látni engedi a felálló, elől azonban kivágott galléru, térdén alól érő kabátot, mely, mint azt a fraknoi kinstár XV. századi kabátjain láthatni, hátul hosszabb, mint elől, valóságos frakk. A kabát baloldali csücske fel van tűzve a hármaz zsinórból álló övbe. A kabátot a mellen sűrű, apró, kerekfejú gombok tartják össze. A széthajtott kabátzárnyak egy alul levő kurta felöltő szélét engedik látni. A lábszárakat szűk nadrág borítja, a hiányzó lábfejeket bakancs lehetett, a jobbkez egykor vezéri buzogányt tartott, gömbjének kerek nyoma a párnán látható, melyen az alak feje is nyugszik. A balkéz az egyenes pallosra van nyugtatva. A kölap alsó részén, a két láb közt a mester jelvénye, melynek megfejtése még a jövő feladata. A párnára a XVI. században rávésték a kormányzó nevét: Joannes Hunyadi Corvinus, bizonyonyal ugyanannak rendeletéből, ki a Lászlóéra is ráalkalmaztatta a felirást. Műtörténeti szempontból a fedőlaponál jóval becsesebb a tumbának két oldallapja, melyen erősen kiálló domborműben két jelenet van a kormányzó életéből

megörökítve. A balról álló reliefen megkötött török foglyokat hajtó keresztény lovagok láthatók. Elöl két páncélos alak, mögöttük hátrakötött kezekkel lépkednek a muzulmánok, ezek után pedig újra hét góthikus vértű keresztény vitéz poroszkál. A másik oldal domborműjén sokkal mozgalmasabb jelenetet látunk: keresztény vitézek harcolnak a törökökkel. Hasonlóan az előbbinek alakjaihoz, itt is nyugoti modoru lemezpáncél és vassüveg (salaz) képezi a magyarok öltözetét. A két dombormű műbecs tekintetében magasan felette áll a kormányzó képmásának s késő góthikus emlékeink legjobbjai közé tartoznak.

A harmadik Hunyadi-emlék, az ifjabb Hunyadi Jánosé, a legcsonkább, de meg van körirata, mely az alakos fedőlap szélén megy végig s góth minuskulákkal van vésvé a következő szöveggel: „hic. est. tumulus. miles. iohannes. vocatus. frater. gubernatoris. sit. iunctus. celitis. choris. anno dni cccco XXXIII. de. huius. 2o. hic. est. tumulus. iohes. miles. iunior. de. huius. vocatus. frater. eius. ann . . . di . . . (2. sor.) sit. iunctus. celitis. choris.“ A fej nagyobb része le van törve. Annyit azonban ki lehet venni, hogy az arc fiatal emberé s haja olaszosan kétfelé van, tömött csomóban, hajtva. A nyakon páncélszerű colier, melyből, a kabát magas gallérija kiáll. A mellvért bordás, élén góthikus cifrájú paszmánttal s kagylós hónaljvértékekkel. A pikkelyes csatakötényt keskeny, sima szíjj erősíti a derékhez, alóla láncing látszik ki. A himzett kardkötő a csipőkre van eresztve, a rajta lógott pallónak csak egyenes keresztvasából van meg egy darabka. Az alak lábszárai, mintha csak le volnának vágva, teljesen hiányzanak. Csak az oroszlánon nyugvó lábfejek maradtak meg, melyeken rák módra tagolt vas saruk vannak. Ennek a tumbának mind a három eredeti oldala meg van csak a negyedik hiányzik. Minden oldalon szép góthikus faragványok között egy-egy cimér és pedig az ország pólyás pajzsa, a cseh oroszlán és a Hunyadiak hollója. Ez az emlék is vörös márványból készült.

A mi a három emlék korát illeti, az valószínűleg nem ugyanaz. Az ifjabb Jánosé megtehető az évek, a melyben az egykor alatta nyugvó vitéz elhunyt. Nagyon valószínű, hogy még a gubernator állította szeretett öcscsének sirja fölé. — Ennél legalább is 30 évvel újabb a kormányzó emlékköve. Bizonyítva valamely hazai képfaragó műve s megrendelője Szilágyi Erzsébet lehetett. Ellenben Mátyás állíthatta fel a László emléket, mely munkájára nézve is a legújabbnak látszik s a XV. század végéről való siremlékeinkkel mutat rokonságot.

A három emlék valamikor a főoltár közelében állott s mai helyökre csak akkor kerültek, midőn a Básta és Mihály vajda egyesült hadainak zsoldosai által barbáru feldúlt tumbákat, melyeknek darabjai szerteszét hevertek, Sztoyka püspök összeállíttatta.

A Hunyadi siremlékek ezen szakszerű leírását Varju Elemér fiatal tudósunknak az „Archeologiai Értesítő“ 1899-iki évfolyamában megjelent s a „Közművelődés“ ugyanezen évfolyamában is közzétett ismertetéséből vettem át. Az abban kifejezett azon véleményt, hogy ezen sirládák csakugyan a három Hunyadi siremlékei, megmagyarázható szíves készséggel is tennem magaméva, ha azt, különösen a Hunyadi János kormányzó siremlékére vonatkozólag, oly alapos indokolással meg nem támadta volna, ugyan az „Archeologiai Értesítő“ 1899-iki folyamában egy másik szaktudós, dr. Boncz Ödön, ki azon véleményét, hogy a kormányzó siremlékének tartott sirláda nem a XV. századból való s rajta az alak nem is a kormányzó alakja s így ezen sirláda nem is a kormányzó siremléke, a következőkben okolja meg: 1. Kétségtelen ugyan, hogy Szilágyi Erzsébet elhunyt s a gyfehervári székesegyház sirlóltájában eltemetett férjének méltó siremléket emelt. De ha e művek feltűnő gyarlóságát tekintjük, bátran kimondhatjuk, hogy azt Szilágyi Erzsébet, kinek a legkiválóbb mesterek állottak rendelkezésére, ezen siremléket nem készíttethette. 2. Az alaknak teljes vasöltözékben való ábrázolása túlesik a XV. századon. Olyan sirkövet ugyanis, a melyen nem hogy hadvezér, de általában valamely világi főúr minden vértezet nélkül lenne ábrázolva, nemcsak a XV., de még a XVI. századból sem ismerünk. Egy a XV. század második felében dolgozó mester az ismert minták szerint, bizonyára az akkori szokásnak megfelelően, góthikus izléssel, teljes vértezetben, fegyverrel, lábainál a szokásos orozslánnal, cimerekkel, minuskulás felirattal, miként ezt az ifjabb Hunyadi János sirköve is mutatja, alkotott volna. 3. A borotválkozás és hosszú haj a XV. században általános divat, miként ezt az ezen korbéli sirkövek is mutatják. A nagynevű kormányzónak is a Túróczi-féle egykoru krónikájában fentartott képen azt látjuk, hogy sima arcát kétfelé fésült és vállaira lefüggő hosszú és dús haja köríti, a melyet homlokán boglárval ékesített fonatabroncs szorít le. Annak a férfinak azonban, a kit a siremlék ábrázol, kerek szakálla és kissé fölunkoritott bajusza van. Haja a tarkóján körül le van borotválva úgy, hogy a haj, mint valami kerek süveg vagy koszoru fedi a fejtetőt. 4. Ugyan ezt mondhatni a kalpagról is, mely nem más, mint az a kurtaszőrü prémből, többnyire asztrakánból készült süveg, a melynek elől mereven a homlokra lenyuló négyszögletes ellenzője, két oldalt és körül pedig laposan felhajtott keskeny karimája van s a mely annyira tipikus, hogy bizvást a Báthory István lengyel király korában szokásos süvegnek tarthatni, melynek mását azonban a XV. században hiába keressük. 5. A XVI. század második felére vall, továbbá a lehajtott galléru palást, de még inkább a dolmány újjának tipikus hajtókája, mely ezen idő előtt sehol sem volt használatban. 6. Hogy a szóban forgó sirkő nem lehet a XV. századból, világosan bizonyítják a saruk is. Mert

bárha ezen a részen van a sarkó legjobban megroggálva, megmaradt mégis annyi, hogy hátul az egyik sarunak magasságát és alakját meg lehet állapítani, s a mi fő, megmaradt mind a két lábón a sarunak széles és magas, jellegzetes sarka is. Ilyen sarkot a XV. században még egyáltalán nem viseltek, hanem csakis a XVI. század vége felé és a XVII. században.

Míndezekből nevezett tudós azt a végkövetkeztetést vonja le, hogy az állítólagos Hunyadi János sarkó a XV. századnál sokkal későbbi keletkezésű. Mivel pedig föl nem tehető, hogy a nagy kormányzónak emlékére halála után csakis 120–130 esztendővel állítottak volna siremléket, egyúttal arra a következtetésre is jut, hogy ezt a sarkóvet újabb időben a nagyférfi nevével tévesen jelölték meg. Emlelt tudós kétségbe vonja különösen a rajtuk talált illetéktelen cimerek miatt, a másik két emlék hitelességét is, s hajlandó volna az ifj. Hunyadi emléket inkább a kormányzó siremlékeül elfogadni. Végül pedig megengedi, hogy ezen sarkóvekről még nincs kimondva az utolsó szó és sok kérdésnek eldöntését újabb alapos vizsgálatoktól várja, mely célból igen kívánatosnak tartja jó gipszlevonatoknak készíttetését. Mire nézve kijelenthetjük, hogy Möller István bpesti építész mérnök vezetése mellett, épen a múlt évben készítették ily levonatokat.

Ezen gipszmásolatok jelenleg a *Nemzeti Múzeumban* vannak elhelyezve s azokat most újabb vizsgálat alá vévén a Múzeum tisztviselői: Nagy Géza, Éber László és Varju Elemér, az alapos és meglepő eredménnyel végződött vizsgálatról a budapesti *Archeologiai társaságnak* f. év május 27-én tartott ülésén számoltak be. E szerint megállapították, hogy Boncz Ödön sejtetelmé csakugyan megfelel a valóságnak; vagyis, hogy a három siremlék közül a harmadik csakugyan az ifjabb (miles) Hunyadi Jánosé, a középső, melyet eddig a kormányzó siremlékének tartottunk, egy a XVII. század elején élt valamely főúr, valószínűleg Bocskay Istváné, a Boncz Ödön által fölfeltett s most ezen szaktudósok által is elismert indokok alapján, az első pedig, melyről eddig az volt a vélemény, hogy a Hunyadi Lászlóé, nem az övé, hanem Hunyadi Jánosé, a kormányzóé, melynek a Hunyadi János csatáit megörökítő oldallapjai csakis az újabb összeállításakor kerültek tévedésből a középső tumbához, alkalmat szolgáltatva arra, hogy ezen tumba Hunyadi Jánosnak tulajdoníttassék. Érvül pedig hivatkozunk először arra, hogy a Hunyadi Lászlónak tulajdonított tumbának fedőlapján levő alak sokkal öregebb férfitüntet föl, hogy sem az a 24 éves korában lefejezett Hunyadi Lászlóé lehetne. Továbbá, miként ez már a régebbi vizsgálatoknál is feltűnt, az alak két családi cimere között fekszik; jobbról áll, a mint láttuk az apai cimere, a Hunyadiak ismert gyűrűs hollója, balról, tehát az anyai cimere helyén pedig: hármassal halmon ágaskodó farkas,

jobbról a félhóddal, balról a csillaggal, vagyis a Szapolyaiak cimere. Már pedig ha ez a siremlék a Hunyadi Lászlóé volna, az imént leirt cimere helyett a horogszegi Szilágyiak cimereinek kellene állani, a mely: lángokból kiemelkedő fekete kecske, első lábában zöld fenyőgallyal, mert Hunyadi László édes anyja Szilágyi Erzsébet volt. Ellenben épen ez a cimere világosan mutatja, hogy ez a tumba a Hunyadi János kormányzó siremléke. Kinek, miként a legújabb kutatások kiderítették, édes anyja Szapolyai leány, t. i. Szapolyai Klára, a XIV. század hetvenes, vagy nyolcvanas éveinek elején már három leánnyal is megáldott Szapolyai János egyik leánya volt. (Lásd erről bővebben a „Budapesti Hírlap” 1902. jun. 5-iki számának tárcarovatát.)

Igy tehát az újabb kutatások folytán visszanyertük volna a már elveszettnek vélt egykori nagy kormányzónkat, de sajnos elvesztettük cserében kedves Lászlónkat, a daliás, vitéz Hunyadi sarját, kinek ezen életből is oly hamar kelle, zsarnoki verpallos alatt vérezve, eltűnnie. Hogy hol és mikor fogják drága hamvait kutató tudósaink ismét föllelni az valóban a sötétség homályában rejlő jövőnek titka.

Ezen három siremléssel átellenben az északi mellékhajóban vannak *János Zsigmond és Izabella* királyné remek faragású szürke márványtombái. Felirat egyikén sincs, a fedőlapokon az illetők alakjai láthatók gyönyörű kivitelben; az oldallapokon a családi cimerek vannak domborműben kivésve s azonkívül a *János Zsigmond* tumbáján hasonló domborvésetben a „hadadi csata” van megörökítve. — Ezen emlékek is régebben a szentélyben voltak elhelyezve s a más három emlékekkel egy időben kerültek mostani helyökre. — Az összes tumbákból a hamvak hiányzanak, az emlelt barbár kezek fosztottak meg ezen becses ereklyéktől. Szereday Antal említi Collectiójában, hogy Bajtay püspök parancsára fölnyitotta a Hunyadi sírokat s azokban semmit sem talált.

Ezen vandalizmusról Bethlen Farkas (Hist. 5 k. 33. és köv. 11.) a következő részletes leírást közli. Básta György II. Rudolf császár hadainak vezére és Mihály oláh vajda Goroslónál 1601. aug. 3-án Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem fölött fényes győzelmet aratván, egyesült seregeikkel Erdélybe törtek, Kolozsvárt elfoglalták, a fejedelmet elűzték, nemsokára Tordát vették birtokukba s azt feldúlva a Keresztesmezőn ütöttek tábornok. Innen Mihályvajda katonáit Rác György vezérlete alatt Enyedre küldötte, melyet fölégetvén, mindenütt dúlva-pusztítva rohanták meg Gyulafehérvárvárt, hol hasonló kegyetlenséggel jártak el; menekülő lakosságát leölték, a várost és a várat felgyújtották, a fejedelmi lakást kifosztották, a székesegyházat kirabolták, a benne elhelyezett országos levéltárt feltörték, okmányait szétszerták, vagy széttépték, a fejedelmek és más főurak siremlékeit fölnyitották s az ott porladó hamvakat kihányták. Ekkor

történt, hogy az egyik hajdu Hunyadi János, dicső kormányzó sírjából egyéb drágaságokon kívül ezen nagy hadvezérnek kormánypalcáját is elrabolta s azt később Orsi Péter esztergomi várkapitánynak ajánlotta fel, nagy jutalmat remélve tőle annak fejében. De a nemesen gondolkozó várkapitány, ki az ellenfélben is nagyrabelcsülte a hősi erényt, előbb a fejedelmi jogart, hogy az többé ily szentségtelen kezekbe ne kerülhessen, azután pedig annak elrablóját a Dunába vettette, mondván: „Accipe mercedem, amice, quam meruisti, quod tanti principis sepulchrum, tanto temporum intervallo intactum aperuisti, et sacrilega manu cineres ejus qui-escere in pace non sivist.” (Schematismus 1846. LXXXVI.)

A hajó hátsó részét, szemben a főoltárral, egészen átfogja a *karzat*, a mai chorus, melyben imposans alaku és kitűnő szerkezetű kettős orgona van elhelyezve. Mindkettő Kolonics István jeles orgonakészítő műve, melyet a Szekesegyház alapjából 1877-ben készítettet a káptalan a régi, Bathyáni Ignác püspök által állított, negyven változatu, de már nagyon megviselt orgona helyett. Ezen kiválóan diszes, szintén pneumatikus orgona, mely említett jó emlékü művésznöknek a 134. műve, két jatszó asztalból áll, az egyik (a nagy) két manuálával, huszonnyolc változattal és három kopulával bir, melyek közül az egyik összeköti az alsó művet a pedállal, a másik a felső művet szintén a pedállal, a harmadik pedig a felső művet az alsóval. — A háromszoros fuvó a nagy orgonatestben van elhelyezve, mely szélesatornának által átszállítja a szelét a kis orgonába. Ez utóbbi 8 változattal bir, melyek közül a két pedálváltozat, u. m. a Subbass 16' és a Violonbass 8' a nagy orgonával összeköthető. A kis orgona külön pedállal, C, Cis két teljes nyolccaddal van ellátva. A sipoknak száma összesen 2209, melyek közül 1885 sip esik a nagy, és 324 a kis orgonára.

Az orgonakarzatra csinos kartámu kőlépcsőzet vezet föl. Ezen lépcsőzet eredeti rendeltetéséről s eredetéről Bunyitay azt mondja: „Hogy a lépcsőzet helyén áll, abban kételkedni nincs okunk; az is kétségtelen, hogy Várdai idejében itt karzat nem volt, oda tehát nem vezethetett; de hogy a torony falán keresztül, hol egy befalazott ajtó látszik is, a két torony között valamely erkélyre avagy függő oltárhoz vezetett-e, vagy azon átjáróhoz, mely történeti feljegyzés szerint, a püspöki, később fejedelmi lakból vezetett a szekesegyházba? annak eldöntésére még adatok kellenek. Annyi bizonyos, hogy e lépcsőzetet is Várdai Ferenc püspök készítette. A kartám legalján ott van kőbe vésett cimere nemzetségi s főpapi jelvényeivel, mint a fájdalmas kápolnában, kivéve, hogy a paizs itt már renaissance, nyolcz oldalú s az ékek jobbra fordulnak.” (Bunyitay V. i. m. 11. l.) Mi ugy véljük, hogy e lépcsőzet régebb a déli toronyba vezetett.

A főhajóból 5 lépcsőzeten fölemelkedve, a temp-

lom főbejáratához, az épület méreteinek megfelelő, hatalmas tölgyfa ajtóhoz jutunk, mely a templom harmadik részébe, a *nyugati előcsarnokba* vezet, hol a csúcsidezetben tartott, igen diszes *főkapuzat* ragadja meg figyelmünket remekművű *kapubéllével*, melynek izlésesen finom és gyengéd ornamentikája, formaszépségekből gazdag elrendezése — műértők tanúsága szerint is — vetélkedik a világ bármely enemű műemlékével. Létét ez is a templom egykori bőkezű restaurátorának, Hunyadi János kormányzónak köszöni.

Az előcsarnok előtt emelkedik mennyezetserűleg a templom *homlokzata*, középen két fejedelmi s jobbról és balról egy-egy főpapi alakkal, mely az ikertorony közötti tért összefoglalva, az előcsarnokot fődötté teszi s boltozatának magassága meg egyezik a főhajó magasságával. Ezen boltozatot Csiszár Miklós borbereki birtokos építtette 1737-ben a zárókőben levő családi cimere ezen felirata szerint: „Perillustris D. Nicolaus Csiszár de Börbere. A. 1737.” Az előcsarnok kerítését is ő csináltatta, a mint ez kiviláglik onnan, hogy a léces kapu két oszlopa fölött álló angyalok az ő és nejének családi cimereit tartják kezökben, melyeknek egyikében „Nicolaus Csiszár,” másikában pedig „Catharina Ribiczei” neveket olvassuk. Ugyanitt vannak el is temetve, miként a fedőlapon levő ezen felirat mutatja: „Cripta nobilis et illustris familiae Csiszár de Alba-Julia, Gáldtő et Borberek.” — Itt vannak elhelyezve az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem mauzóleumából fenmaradt s Mártonffy püspök által föl nem használt fekete márványkövek, melyeknek egyikén a következő felirat olvasható:

„Una. Haec Non. Unam. Faciem. Tibi. Marmor. Monstrant. Spectator. Laudum. Splendidus. Orbis. Adest. Excelsi. Herois. Mirabere. Facta. Georgii. Rákóczi. Primi. Factaque. Mirifica. Ponderibus. Tentata. Magis. Ceu. Palma. Virescit. Sic. Ipse. Eois. Hesperisique. Minis. Casta. Mente. Joseph. Mire. Memori. Mitridate. Et. Vigili. Cura. Lucidus. Arcus. Erat. Divinae. Alphonsus. Studio. Legisque. Josias. Sacra. Hunniades. Dedaleique. Chori. Praesago. Ingenio. Ac. Svada. Redivivus. Ulisses. Sperti. Pelides. Impatiensque. Fuit. Jamque. Labescentis. Patriae. Fortissimus. Hector. Cui. Nec. Vis. Nec. Spes. Abstulit. Ulla. Pedem. A. Gallo. Svecum. Multum. Exoptatus. Achates. Tardigrade. Pacis. Quo. Acceleraret. Iter. Marte. Improviso. Sic. Arbitr. Otia. Fecit. Pannoniae. Felix. Grataque. Teutoniae.”

Az előcsarnok déli és északi oldalán emelkednek a négyzetalakban tartott *toronyok*, melyek közül, miként említve volt, a déli teljesen ép, az északi azonban egészen a templom tetőzeteig leégett s jelenleg is csonka állapotban van. Ezen toronyokat, minden valószínűség szerint Szécsi András püspök építtette, mivel a fenmaradt okmányok szerint az 1287—91-iki javítások alkalmával nem épültek, ki sem javítottak, tehát még nem is léteztek; mert a munkaszerződésben azokról még említés sem tör-

ténik. Ezen időtől kezdve pedig Szécsi András püspökig nagyobb építkezés nem történt; másrészt ezen tornyok részletképzései nagy rokonságot tüntetnek föl a Szécsi András püspök által építtetett többi templomrészekkel. Első restaurátora ezen tornyoknak Bethlen Gábor erdélyi fejedelem volt, ki a Básta és Mihály vajda ellen vívott ostrom alkalmával gyuladás folytán nagyon megrongált déli tornyot helyreállította s abban órát és harangokat helyezett el, ugyanczint az északi, löporrobbanás folytán megcsönkült tornyot is kijavíttatta és befödette, Szalárdi János egykoru krónikáiról följegyzése szerint. Az 1848-iki ostrom alkalmával újból nagyon megrongálódott déli tornyot 1853-ban Hajnald Lajos kalocsai érsekbibornok, akkori erdélyi püspök állíttatta helyre, új harangokat is öntetvén az elolvadt harangok helyébe. — Ezen toronyban ma öt harang van elhelyezve, melyek közül négy az isteni tisztelet céljaira szolgál, az ötödik pedig, az ugynevezett „halál harang“, valamely hívőnek haldoklásakor szokott meghuzatni, ha ő maga, vagy hozzátartozói kívánják.

A nagy harangot, mely 30 mázsás, miként felirata mutatja, Hajnald püspök öntette 1857-ben szent Mihály főangyal tiszteletére. Felirata ugyanis így szól: HONORI SANCTI MICHAELIS SISPIE DICATA ECCLESIAE. SUO SUORUMQUE AERE F. F. LUDOVICUS D. G. EPISCOPUS TRANSYLV. FUSA PER M. MANCHEN. — A második harang, mely 15 mázsás. 1851-ben öntetett Mária tiszteletére ezen felirat szerint: AVE MARIA GRATIA PLENA D. TECUM. SALUTATE MARIAM QUAE MULTUM LABORAVIT IN VOBIS. R. 16. 6. ANNO DO. 1851. REFUDIT MICHAEL MANCHEN SCHAESBURGENSIS. — A harmadik, mely 7 $\frac{1}{2}$ mázsás, 1870-ben öntetett újra Nep. szent János tiszteletére, miként ezen felirata mutatja: ANNO 1849. DIE 24. JUNII ARSIMUS, 1870. IN HONOREM S. JOANNIS NEP. REVIXI. FUSA, PER M. MANCHEN. — A negyediket, mely 4 mázsás, Gyenge Imre kanonok öntette volt 1851-ben szent Imre herceg tiszteletére, 1871-ben pedig újraöntetett; felirata ugyanis ezt mondja: VENITE ADOREMUS ET PROCIDAMUS ANTE DEUM SUB INVOCATIONE S. EMERICI. FUSA ANNO 1851. REFUSA 1871. PER MICHAEL. MANCHEN SCHAESBURG. — Végre az ötödik, vagyis halálharang, 1852-ben öntetett és céljának kifejezéseül ezen felirattal van ellátva: MISEREMINI MEI SALTEM VOS AMICI MEI JOB 19. 21. A. CAROL. 1852. (Magyarul: Könyörüljetek rajtam bárcsak ti barátim t. i. imáitokkal!)

A tornyok alatt *levéltárak* vannak elhelyezve, és pedig a déli torony alatt a káptalani levéltár, melyből azonban az országos jellegű okmányok, nemes levelek stb. az országos levéltárba, Budapestre szállíttattak az újabb időben; az északi csonkatorony alatt pedig a püspöki szentszéki levéltár nyert újabb időben biztos szállást.

A templom alatt *kripta* van, lejárattal a keleti oldalon, melynek azonban ma csak a Szentély alatti része van használatban, a hajó alatti rész falazattal el van zárva. A kripta előbbi része ma is a püspökök és káptalani tagok temetkezési helyeül szolgál.

A templom külső falazatát tám- és gyámpillérek és oszlopok tagolják részekre; itt-ott különféle alakok vannak a falazatba, főleg pedig a szentély apszisát körülfutó párkányzaton beillesztve. De különösen az északi előcsarnok bővelkedik, a mint láttuk, családi és főpapi címerekben, valamint föliratokban, melyek klasszikus stílusban hirdetik a templom jötevőinek érdemeit.

Célom volt ezen értekezésemben, saját kutatásaim eredményét is közbeszöve, összegyűjteni azon ismertetéseket, melyek ezen székesegyházról szerzetesórtán megjelentek, hogy így azoknak is hozzáférhetőkké tegyem, a kik másképp nem juthattak volna azokhoz.

Mindez pedig legyen bár igen szerény emlékül az erdélyi püspökség és ezen székesegyház alapításának 900-ik évfordulójára.

Jubileumi ünnepély Gyergyó-Szárhegyen.

Both Ferenc t. kanonok-plebános ur mult hó 20-án ünnepelt pappá szenteltetésének 50 éves jubileumát. Az ünnepély fényét nagyban emelte püspök Urunk szives megjelölése annak egyházi részén. Az ünnepségek 19-én este kezdődtek, midőn a község népe az esti Ave Maria után lampionos menetben zenező és egy ez alkalomra készített transparent elővitele mellett az ünnepelt lakása elé vonult el. Brassay József kántortanító üdvözölte a nép nevében a jubiléust, különösen kiemelve ama szives viszonyt, mely az ünnepelt és hívei közt 37 évi szárhegyi plebánossága alatt volt. A jubiléus válaszában megköszönte a szives óvációt és kérte híveit, hogy a holnapi templomi ünnepélyen, mivel sokan fognak a környékből jönni, a lehetőségig azoknak adjanak helyet, mert a következő vasárnap is ugyanoly ünnepélyvel fogja a szent misét megtartani s egyszersmind Szárhegy szegényeit is megfogja vendégelni, a mennyiben előző szombaton kényerlet és bust fog azok között szétosztatni. A P. Hartman Tivadar által ez ünnepségre összeállított dalárda a Szózatot énekelte, majd a jubiléus felkérésére a nép a Hymnust énekelte el s a jubiléus éltetése közt szétoszlott. Másnap d. e. 9-kor érkezett Alfaluból püspök urunk ő Méltósága. Püspök urunk Alfaluban Mikes J. gróf plebános vendége volt s ott időzését arra használta fel, hogy a nagy tűzvész által sújtott híveket apostoli szavaival vigasztalja, sorokkal kibékítse. A főpásztori igék termékeny talajra hullottak. Junius 21-én reggel mintegy háromszázan járultak az Ur asztalához s többen részesültek a bérmálás szentségében. A püspök urat a plebániális lakás előtt felállított díszkapunál László Dénes vezértanító üdvözölte. A püspök ur a szép beszédre szokásos ékesszólásával válaszolt. Mindenekelőtt abbéli örömeinek adott kifejezést, hogy ezen kegyeletes ünnepen részt vehet. És kiváltképen azért nagy az ő öröme, mivel a híveknek, a papságnak s a világi elől-

járásának a jubilans lelkipásztorhoz való szeretetteljes ragaszkodása buzdítással szolgálhat mindenkinek arra nézve, hogy állásbeli kötelességeit hiven teljesítse s a szeretetnek krisztusi parancsát szem előtt tartva, ily áldásos öreg kort Isten és ember szeretetében elérni törekedjék. — A püspök ur, a kerületi papság csaknem teljes számmal, továbbá Karacsony M. apát-plebános, Zomora D. kanonok-plebános, Rancz J., Balázs F., Nagy A. plebánosok, Bálint Gy., Sneff J. alesperes-plebánosok, és Balog J., Czibalmos J. és Fazakas S. paptanárok s a hívők serege kíséré körmenetileg a jubilans templomba, hol meghatottságtól reszkető hangon intonálta a Te Deumot; majd a sz. mise kezdődött meg a püspök ur és Ferenczi főesperes manufoctorsága mellett. — Evangelium után Görög J. örm. szert. plebános méltatta az ünnepegy jelentőségét és a pap gazdaságos hivatását kapcsolatban a jubilans 50 éves működésével. Szt. Mise végével a püspök ur megbízása folytán Zomora kanonok ur lépett a szószékre s kifejtve röviden az ünnepegy jelentőségét s hogy abban Ő Szentsége is osztozik, felolvasta Ő Szentségének breviejét, melylyel a papság és hívek közös óhajának eleget téve, a jubilans lelkipásztornak erkölcsi életét, lelki buzgóságát és a szegény nép iránt való nagy szeretetét méltányolva, őt, püspök urunk felterjesztésére pápai praelatussá nevezi ki. Öröm volt az arcokon és a meghatottság vett erőt mindenkin, ki ezt hallotta s fogadta az ősz jubilans áldását. — Ennek végével szintén körmenetileg vonult a papság és nép a plebániális lakásba, hol a püspök ur üdvözölte az új praelatus urat, majd a kerületi papság nevében Ferenczi főesperes is átnyújtott egy szép ezüst kelyhet a papság részéről, azután a tanítói kar, majd a hitközség, az előjáróság, a képviselőtestület, az oltáregylet s a volt és jelenlegi szárhegyi tanulók tisztelegtek. — Zomora D. a székeskáptalan, Mihály F. m. főjegyző s a vármege, Páll V. járásbíró a járásbírósg üdvözlétet tolmácsolták, s majd mindenik szép emléktárggyal kedveskedett a jubilansnak.

Az ebéd alatt, melyen 80—90-en vettek részt, vidám bangulat uralkodott, s a jubilans derült kedélye most sem hagyta cserbe, szellemes pohárköszöntöket mondott; majd felolvasták a számos üdvözlő sürgönyt s ezek közt a püspök ur levelét, ki előzőleg Alfaluba távozott, hogy, mint mondá, a felgyült póstat elintézhesse s a levelében még egyszer üdvözölve a jubilans, bocsánatot kér, hogy a délutáni ünnepegyen nem jelenhetik meg, mert a beteg Moinár plebánost akarja meglátogatni és a szegény elégett alfalvi hivat vizsgálni.

Ebéd után a központi iskolánál a tanítói kar rendezett ünnepegyt, küldöttség hívta meg a jubilans az ünnepegyre, hol ének, szavalat és zenedarabok váltakoztak; ezek közt volt László I. helyheli káplán beszéde, melyben a jubilans életét és működését ismertette, P. Dávid Lajos, és ifj. Both Ferenc alkalmi költeménye, továbbá Miklós Katalin melodráma szavalata, zongorán kísérté Császár Jolán polg. int. tan.; a vonós négyest Miklósi Béla, Vákár István, P. Dávid Lajos és Márdiván K. adták elő. — Az ünnepegy végén a jubilans meleg szavakkal köszöntö meg a szép ünnepegyt a rendezőknek, a közönségnek pedig a szives megjelenést. — Ezzel az ünnepegyek befejeződtek s mi csak azt kívánjuk, hogy az Ur az ő egyháza javára még sokáig éltesse az új praelatus urat!

Egy jelenvolt.

Templomszentelés Gyergyó-Tölgyesen.

A tölgyesi belépő állomáson eleddig egy jókora szoba szolgált a híveknek az istenitisztelet helyéül. A lakosság szaporodásával egy templom építése vált szükségessé, de hiányzott erre a szükséges pénz. Pár év előtt azonban id. és ifj. Török Antal, továbbá Vaituk József, kiknek a határon túl Péntekpataknán virágzó és 140 székely munkást foglalkoztató füzletük van, azon kötelezettséget vállalták magukra, hogy templomot építenek, ha a hitközség telket, követ és fűvényt szolgáltat, továbbá a templom alatt a család számára temetkezési helyet engedélyez. A püspök ur és a hitközség örömmel fogadta az ajánlatot s így a rég vajdó kérdés egyszer mégis megoldódott.

A templom felépült, berendezésével együtt mintegy 64 ezer koronába került, melyet a fenn nevezettek fizettek, hozzászámítva azonkívül a hitközségnek természetben való hozzájárulását. A tervet és építést Kis Sándor gyergyószentmiklósi építész végezte; szép, góthikus motívumokkal épült világos templom az, melyben egy hat változatu orgona, és szép oltárok vannak; a főoltár képe a Bold. Szűz meybemenetelét ábrázolja, szt. István és szt. László szobraival ékesítve; a mellékoltárokon szt. József, szt. Antal, továbbá a kápolnában a lourdesi Szűz oltára, alul a szt. serral foglal helyet. Csinos és szép templom; az építetők nagylelkűségét fennen hirdeti s az egészben csak egy van, a mi diszsonáns: a szentély fölött levő diadalív felső részére van elhelyezve a feketé márványtábla az építetők arcképével. Az emléktáblának a főbejáratnál lett volna talán legjobb helye. Érdekes különben, hogy a templom szentélye a főbejáratról nyugatra van, a mit — úgy látszik — a helyekése igazol.

E templomot szentelte fel mult hó 22-én püspök ur ő Méltósága. 21-én d. e. 9-kor indult Alfaluból a kerületi főesperes kíséretében; később csatlakoztak Karácson M., Rancz J., Sneff J., Takó J., Kis D., Bartalis J. plebánosok. A Tölgyes végén felállított diszkapunál a község jegyzője üdvözölte a főpásztort, majd a régi gör. kath. templomnál a gör. kath. lelkész üdvözölte a nagy számban összegyűlt híveit élén.

Zöld ágak és zászlókkal volt feldisztve az út, merre a főpásztor és nagyszámú kísérete vonult. Ebéden ő és a papság id. Török Antalnál volt hivatalos.

D. u. 4-kor a nagyszámban összegyűlt hívekhez telhívást intézett a püspök ur, hogy járuljanak minél többen a töredelem szentségeihez; megmondotta egyszersmind azon és a köv. nap teendőit. Ezután a sz. ereklyék elhelyezése következett, majd az officium s erre kezdetét vette a gyóntatás.

Ezalatt megérkeztek a borszékiek s így a gyónók száma még inkább szaporodott. Másnap a gyónók újból tömegesen jöttek Békásból s a szomszéd Moldovából úgy, hogy a késő délelőtti órákban ért véget a gyóntatás. Nagyon sokan jöttek Moldovából magyarok és románok, köztük igen sok gör. kel. pap: — de különösen szép számmal voltak a gyergyói gör. kath. lelkészek, kinttutetre ezáltal is a hitgyiséget.

A püspök ur 22-én reggel a gör. kath. templomban misézett s áldoztatta szeretett híveit. A templomszentelés farszót, de szép szertartása 8-kor kezdődött, s 11 óra után végződött; majd az Oltáriszentságban jelenlevő Istenembert hozta díszes körmenettel a ker. főesperes a régi templomból az Ő új és fényes hajlékába. — A templom-

szentelés alatt a templom előtt Balogh J. hittanár beszélt az óriási népseregnek, megmagyarázva a templomszentelés magasztos jelentését.

Az első szt. beszédet benn Görög J. tartotta. „Ma üdvössége lett e háznak“ jeligéből kiindulva, a nála otthonos ékes nyelven s az igazi meghatottságnak hangján; az első szt. misét pedig Ferenczi főesperes végezte, mely alatt a püspök nr igen sokat megbérmált.

Mise után ébédre gyűlt össze a papság és gyergyói tanítószó, mint az építető családok vendége s a helybeli intelligencia. A püspök ur is megjelent, üdvözölte szeretett híveit, kiemelte azon férfiaknak érdemeit, a kik a mai korban páratlan nagylelkűséggel a tölgyesi, szegény híveknek óhaját megértve és megvalósulni segítve ezen napnak örömeit nekünk megszereztek. Míg a bankett javában folyt és lelkesnél lelkesebb felköszöntők hangzottak: a fópáztor csak néhány lelkes hívőtől észrevéttelve, saját kocsiján csüddben elhagyta Tölgyest, hogy az éjszakát Toplicán töltve, másnap székhelyére visszautazhassék. Utközben Borszéken állították meg rövid időre a fürdővendégek és hívek, a kiknek nevében egy ott álló egri egyházmegyei plebánus üdvözölte őt. Toplicán a templomban várták a hívek, a kikhez rövid könyörgés után néhány buzdító szót intézett. Másnap reggel körülbelül negyvenen járultak a szentségekhez és sokan vettek részt a szent misén. És ezzel véget ért püspök urunknak ez idei második útja a székelyföldre.

Az Isten vigye szerencsésen s hozza mihamarabb vissza! A nemeslelkű építők és a hitközség pedig éljen és virágozzék, hogy a magyar haza e keleti pontján erős vára képződjék a magyarságnak és szentegyházunknak!

x . . . y . . .

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Személyzetli.** Kiss Gusztáv th. kanonok, a nagy-szebeni Orsolyaszűztek igazgató-gyóntatója állásától saját kérésére ideiglenesen fölmentetvén, helyébe: *Tóth István* nagy-szebeni állangymassiumi hittanár neveztetett ki; *plebánosokká* neveztettek s *áthelyeztettek*: Retegyi József plebános Atyhából K.-Esztelnekre, Medgyesi János segédlelkész Kolozsvárról M.-Illyére, Fuchs Gusztáv segédlelkész Brassóból Atyhára. *Lelkészeké*: Kiss A. Lajos lelkész Kideről Szarvaskendre, Lajos Balázs segédlelkész Gyó-Ditróból Bözödújfalura. *Mint segédlelkészek hasonló minőségben át helyeztettek*: Kászonyi Alajos Nagy-Szebenből Kolozsvárra, Molnár Miklós Cs.-Szt.-Mártonból — Gyó-Szt.-Miklósrá, Mészáros József Gyó-Remetéből Gyó-Ditróra, Kacsó Boldizsár hitoktató lett Gyó-Ditrón. *Az új misések közül*: Hadnagy János Csik-Simon Csütösrege, Kádár Mátyás Csik-Bakosra, Mindszenti György Brassóba, Szabó Dénes Gyó-Remetére — segédlelkészeknek küldettek. Végül *Szilveszter Ferenc* dr. a marosvásárhelyi rk. főgymn. h. hittanára f. é. szeptember hó 1-étől kezdődőleg rendes hittanára neveztetett ki.

— **Both Ferenc** aranymisés áldozó pap, praelatus stb. lapunk útján mond szívbeli fakadt hálás köszönetet mindazon paptestvéreinek, barátainak stb., kik aranymiséje alkalmából őt jó kívánataikkal fölkeresni és megtisztelni szívesek voltak.

— **Kápolna- és orgonaszentelés.** A jótékony-ságban kifogyhatatlan özvegy Kálnoky Félixné grófnő a múlt év november havában elhunyt nővére nysdali Walcher Rudolfné, született báró Bess-Chrostin Hauka emlékére S.-Kőröspatakon, amely községet a boldogult, dacára idegen szá-

mazásának, annyira szeretett és hol kívánsága folytán nyugszik is, a plebánia templomhoz csatolva, szent Anna tiszteletére felajánlott szép és díszes kápolnát építtetett és ugyan-ezen kápolnában a bécsi szent István templomban tisztelt Istenanyja kegyképe hű másolatát helyezte el. A templom részére ezenkívül az Istenben boldogult bárónő végrendelete folytán egy díszes új orgonát készíttetett. Ugy a kápolnát, valamint az orgonát a kőröspataki plebános, Kozma Imre, akinek a kápolna gyönyörű kivitele az érdeme, Fejér Manó s.-szent-gyergyói esperes, Hansal Márton bécsi hitoktató, Fejér Endre illyefai, Boeskor Ferenc mikóújfalusi plebánosok és Para Imre piarista növendék segédlete mellett folyó hó 26-án szép és magasztos ünnepéig között szentelte fel. Az ünnepségen jelen voltak: özv. Kálnoky Félixné grófnő, Bess-Chrostin János báró fiával és leányával, Mattencioit Helene bárónő alapítványos hölgy, Nemes Jánosné grófnő, Bethlen Polika gróf leányával és fiával, Apor Sándor báró, nysdali Walcher Rudolf az elhunyt Bess-Chrostin báró Hauka férje, a báró Szentesi-család S.-Arkosrói, özv. Mikos Benedekné grófnő, Pejacsevics Dóra gróf, Szent-Iványi Miklós, Háromszék vármegye alispánja, Tuzsón János nyugalmazott alzredes, Antal Mihály dr. megyei főorvos stb. valamint az Istenben boldogult bárónő számtalan tisztelői, a község összes lakói és szegényei, kikkel életében anyai jót tett.

(A.)

— **Kereszt- és harangszentelés.** A s.-szentgyergyói kibővített római katolikus plebánia-templom torony keresztjét és a néhai Kovács Simon gyulafehérvári kanonok által hagyományozott 2000 korona összeg 1280 korona részéből a szent György vértanú tiszteletére készíttetett új harangot Fejér Manó esperes-plebános folyó évi június 27-én d. e. 8 órakor nagy ünnepségek között szentelte fel.

— **Csik-Szereda** új polgármestere *Ujfalusi Jenő* dr., Ujfalusi J. dr. apátkanonok stb. urnak unokaöccse lett. Habár kissé meglepett az a rohamos carriere, melyet az új polgármester ur, ki 25 évesnél aligha idősebb, így rövid idő alatt tett, megnyugtató és vérmes reményekkel kecsegtet azon tudat, hogy ő a munkának az embere. És Csik-Szeredában lesz is munkája, sok és nehéz munkája. Adjon a jó Isten hozzá testi lelki jólétet, erőt, kedvet és kitartást!

— **A szerzetesrendek elterjedése.** Bizonyos magyar lapok előszeretettel küzdenek a szerzetesrendeknek Magyarországon való terjeszkedése ellen. Uton-utfélen hangoztatják, hogy hazánkban sok a szerzetes. Erre vonatkozólag érdekes statisztikai adatokat olvassunk a szerzetesrendek elterjedéséről az egész világon. Az egész világon 270 millió katolikus van, akik között 251.510 világi pap, 109.049 férfiszertesz és 457.660 szerzetes nő működik. Európa 180 millió katolikus 85.321 plebániaira és lelkészetre van felosztva, 184.534 viági pappal. Ezenfelül 146.257 férfiszertesz és 329811 szerzetes nő. Európában tehát átlag minden 10.000 katolikus lélekre 26.44 szerzetes esik. A szerzetesek száma az egyes országok között következőleg oszlik fel: Ausztriában van összesen 29.935 férfi- és nőszertesz, tehát minden 10.000 lélekre esik 12.62. Németországban van összesen 19.136.919 katolikus közül 37.071 mindkét nembeli szerzetes, tehát minden 10.000 lélekre esik 17. Ez persze az egyes királyságok és fejedelemségek szerint különböző. Bajorországban 29.5, a protestáns Poroszországban pedig 15.61. Hollandiában minden 10.000 lélekre jut 95.13 szerzetes, Anglia és Skóciában 60.7, Írországon 25.75, Franciaországban Algírral együtt 54.68 (természetesen a kongregációs törvény behozatala előtt), Belgiumban 47.37, Olaszországban, dacára annak, hogy sok szerzetes beszűntetett, 15.9, Svájcban 20. Magyarországon — Horvátország és Fiume leszámításával — 8.820.770. lat. szert. katolikusra 181 férfiszertesz és 2079 szerzetessel és 447 női kolostor 5282 szerzetesnővel, együttvéve tehát a mindkét nembeli szerzetesek száma átlag 10.000 léleknél 8. E statisztikai kimutatásból kitűnik, hogy Mária országában, melyben a kath. vallás a legújabb időkig államvallásként

uralkodott, sokkal kevesebb a szerzetes, mint Europa bármelyik államában a protestáns államokat sem véve ki. Ií-szen az eminenter protestáns Poroszországban kétszerannyi, Anglia és Skóciában nyolcszorannyi szerzetes van, mint nálunk. Vegyük ehhez még azt is, hogy Magyarországon a szerzetesek és szerzetesnők túlnyomó részben tanítással és betegápolással foglalkoznak, ennél fogva a hazai közművelődés és humanizmus szolgálatában áll, nyilvánvaló, hogy a szerzetesek terjeszkedését nem hogy gátolni, sőt ellenkezőleg előmozdítaniuk szükséges, éppen a valódi közművelődés és humanizmus érdekében. Igaz, hogy a mai liberális korszakban éppen s egyes-egyedül azért küzd a szerzetesek s az azok által képviselt keresztény katolikus szellem ellen, mert a szerzetesrendek és kongregációk az egyház szociális és é s charitatív működésének legelőkelőbb zászlóvivői s a szerzetesrendek apaszításával vagy szellemi megromlásával az egyházat akarják kipróbált és fegyelmzett katonáitól megfosztani. A magyarországi katolicizmusnak s liberális áramlattal szemben az a fő törekvése, hogy a szerzetesek száma gyarapodjék, mert ez egyszersmind a keresztény kultúra új honfoglalását is jelenti.

— **Egészségi jó tanácsok.** A bőrnek 9—10 millió líkacsja (pórusa) segíti elő a rendes anyagcserét. A bőr testünknek legfontosabb kiválasztó szerve, annak ápolására tehát igen nagy gondot kell fordítanunk. Szükséges ezért, hogy bőrtünket mindig tisztán tartsuk és a bőrlécsákat a piszokkal való eldugulástól megóvjuk. Ecélből mossuk le egész testünket hetenként kétszer, háromszor 20—22 R. forokos vízzel ezenkívül pedig hetenként egyszer vegyünk gőzfürdőt vagy 28—30 R. fokos kádifürdőt. Ugy a gőz, mint a kádifürdő után jól leltűstük testünket hideg vízzel, a mely testedző is és egyuttal a meghűléstől is mentesít. Nyáron át a ki csak teheti, naponként keressse föl az uszodát. Ha nem tud uszni, okvetlenül tanuljon meg, mert ennél előnyösebb mozgás nincsen. Csak túlozni nem szabad azzal. Ha a víz 18 R. foknál melegebb, akkor 5—10 percig tarthat a fürdés. Mihelyt a bőr fájlódni kezd (ludbőr jelentkezik), azonnal abba kell hagyni a fürdést. Ha a víz 18 R. foknál hűvösebb, akkor 2—3 pernyi időnél nem kell abban tovább maradni és azon idő alatt is uszni, mozogni kell. Fürdés után minden halogatás nélkül rögtön föl kell öltönni és utána erősen mozogni, hogy a test mielőbb visszakapja előbbi hőmérsékét, mert különben hűlés következik be. A legnagyobb veszedelem származhatik abból, ha valaki a fürdés után azonnal kocsira ül és így mozdulatlan testét légáramlatnak teszi ki. A fogakat langyos vízzel és jó erős fogkefével naponként jól meg kell tisztítani és a száját, valamint a torkot minden étkezés után langyos vízzel jól ki kell öblíteni, mert a szájüregben visszamaradó ételek erjedések indulnak, ezen állapotokban megtámadják nemcsak a fogakat, hanem a nyálkahártyákat is és nemcsak a fogak romlását idézik elő, hanem torok-, mandula-, szájpadlás-betegségeket is okozhatnak. A kinek rossz foga van, azt vagy tömésse be, vagy ha az már nem lehetséges, huzassa ki, mert a szájban levő rossz fog eirontja a jót is, befertőzi a szájba jutó ételeket és gátolja a jó rágást is, ez pedig az emésztésre nagy hátrány. A rossz fogból kiáradó bűz megromítja a szervezetbe beszívott levegőt is.

— **A kannibál és az újságíró.** Egy amerikai újságíró meginterviewolt a Fidji szigeteken egy „műveltbb” emberet, a ki meglepő intelligenciával nyújtott felvilágosítást az emberhus izéről.

— A legrosszabb bus, mondta a kannibál, a vén matrész. Azt lehetetlen megenni. A sok whiskey, meg a hajó teljesen megromtotta az izét. Különben a fehér embernek busa általában véve rossz; a polynéziai emberből készült pecsenye messze fölülmulja az izét. Az én gyomrom már el nem bírja a fehérek busát . . . (Es ezt mondta, megtapogatta az újságíró

szakértő szemmel megnyomkodta a nemesebb testrészeit, — épenességel nem platonikus utógondolattal.)

— És melyek legizetesebb részei a testnek? — kérdezte az újságíró.

— Mindenekelőtt az agyvelő, a szemek és a nyelv, fiatal embernek az arca a legkitűnőbb falat. A felső kar, meg a vállak megjárják még, de a többi: kutyának való.

Az udvarias kannibál meghívta az újságíró egy ilyen ebédre is, de már abból a kíváncsi riporter nem kért.

I R O D A L O M.

* A „Havi Közlöny” főszerkesztői ajánlása. A „Havi Közlöny” legújabb, kettős füzetével jubiláris (XXV.) évfolyamának II. felébe lépett, s midőn ez alkalomból folyóiratunk részére a ft. lelkeskedő Papság hathatós pártolását és támogatását újlag kérni bátorokunk, legyenek szószólóink azon kegyes lejelentések, melyekkel újabban a csanádi, erdélyi, nyitrai, rozsnyói, székesfehérvári és veszprémi egyház-megyei nmlt. és mlt. püspökökrai folyóiratunkat körleveleikben kitűntették. Legmelyebb tiszrelettel és hálás köszönettel idézzük rövid kivonatban e kegyes ajánlásokat, melyek szerint: „A „Havi Közlöny”, mely immár 25. évfolyamát éli, ez idő alatt a lelkeskedő papság megbízható útmutatójának és lelkiismeretes tanácsadójának bizonyult . . .” „E derék s kitűnően szerkesztett folyóirat, míg egyrészt az erkölcs- és lelkipásztorkodástan, a liturgika és egyházjog tételeinek az egyház szellemében való fejtegetésével teszi a lelkipásztoroknak hasznos szolgálatot, másrészt ezen elveknak a gyakorlati élet bonyolultabb eseteibe való alkalmazását konkrét példák tárgyalásával világítja meg és ke'li figyelemmel van a papságot s a lelkipásztorkodást érintő egyéb kérdésekre is. Ezenkívül pontosan regisztrálja az időnkint megjelenő pápai és püspöki körleveleket, a római Congregációk, valamint az egyházi és világi hatóságok mindazon rendeleteit, melyekről a lelkipásztorkodó papságnak tudomást vennie elkerülhetetlenül szükséges.” Miért is a „Havi Közlönyt” „a ft. papság pártoló figyelmébe a legmelegebben ajánlják”, sőt a csanádi, erdélyi és veszprémi kegyelmes főszerkesztők azt is „megengedik, hogy a szegényebb javadalmazású lelkészek a folyóirat 10 kor. előfizeti árát a templom pénztárából fedezhessék, illetőleg azt a templom pénztárának terhére megrendelhessék.” Megjegyezzük, hogy a „Havi Közlöny” szerkesztősége és kiadóhivatala f. évi július hó 1-je óta: Temesvár-Gyárvaros (róm. kath. plebánia). Szerkesztőkiadója Patzner István, szentszéki főnök, temesvár-gyárvarosi plebános. Egyes füzeteinek terjedelme állandóan 4 nagy iv. előfizetési ára egész évre 10 korona vagy megfelelő számú intenció elvállalása. — A szerkesztőség a ft. lelkeskedő papság szives figyelmét különösen felhívja arra, hogy a „Havi Közlöny” új előfizetőinek az 1897. évtől kezdődő régi évfolyamokat rendkívüli árszállítással, egyenkint 2—2 koronáért küldi meg, továbbá, hogy az idei (XXV.) évfolyam befizetésével a XXI—XXV. évfolyamok befűreendes Tárty- és Névmutatójával gratis szolgál, majd megrendelőinek, és kívánságukra az eddigi évfolyamok Tárty- és Névmutatóját is megküldi ingyen. — Végül kéri a „Havi Közlöny” m. t. megrendelőit munkatársait és barátait, hogy mint eddig a folyóiratba szánt dolgozatokat (melyek közlés esetén honoráltak) és az ismertetés céljából beklűdött műveket stb., — ezentúl az előfizetéseket is a szerkesztőkiadó: Patzner István címére (Temesvár-Gyárvaros, ró. kath. plebánia) méltóztassanak címezni. Mutatóvány-fűzeteket is szivesen küld. Patzner István, a „Havi Közlöny” szerkesztőkiadója.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. Irodalmi Társulat. Felelős szerkesztő: Zlamál Ágost.

Szerkesztőtársak: Eröss József, Kárpiss János, Péter János dr., Wagner Sándor.

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvár.